

Modern Türklük

Araştırmaları Dergisi

Cilt 5, Sayı 2 (Haziran 2008)

Mak. #17, ss. 53-63

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Şeytanat Romanında Geleneksel ve Folklorik Unsurlar

Fatma Açık

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Türkistan'ın günümüzde karşılaştığı sorunlara dikkat çeken yazarlardan biri olan Tahir Malik beş cildi yayımlanan *Şeytanat* adlı romanında; millî kültürün, millî tarihin, millî hatıraların kesif bir erozyona uğradığı dönemleri, yakın tarihin acılarını aksettirmeye çalışmıştır. Romanda öncelikli olarak son yetmiş yılda yaşananlara yer verilmiştir. Yazar bu aşamada Özbek gelenek ve göreneklerinin işgalle birlikte değişimini daha doğrusu yozlaşmasını aileden başlayarak okullara oradan devlet kademelerine kadar yayılışını çarpıcı bir üslupla dile getirmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Tahir Malik, *Şeytanat* romanı, Gelenek ve Folklorik Unsurlar, Özbek edebiyatı

ABSTRACT

Tahir Malik, is one of the author who takes current Turkestan's problem into consideration, trying to pay attention to national culture, national history, national memoirs and pain in near past of Turkmenistan in his novel called *Seytanat*.

In his novel, firstly, he has mentioned about what happened in last 70 years. In this time limit, he writes about how Uzbek tradition has changed with occupation. In fact, he explained in a remarkable style how degeneration start from family, and spread to school, then to government.

KEY WORDS

Tahir Malik, *Şeytanat*, Traditional and Folkloric components, Özbek literature

1. Giriş

Altmışlı yıllardan sonra siyasî hava biraz yumuşadıktan sonra, Özbek edebiyatında roman konularında çeşitlilik artmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeniden

yapılanma sürecini yaşayan Türkistan halkı, her alanda olduğu gibi edebî sahada da yeni bir döneme girmiştir. Bu süreç bir yandan coşkuya dayanırken diğer yandan sorgulamaları, tereddütleri, örtüşmezlikleri ve eski birikimleri de beraberinde getirmiştir. Modern Özbek edebiyatının önemli isimlerinden olan Tahir Malik tarafından kaleme alınan toplumsal içerikli *Şeytanat* romanında bu sürecin yukarıda belirtilen özellikleri açıkça yansıtıldığı görülmektedir.

“Şark” neşriyatı yayınları arasında 1998 yılında 1., 2., 3., 2001’de 4. cildi ve 2007’de 5.nci cildi (1. cilt 366, 2. cilt 380, 3. cilt 381 sayfa, 4. cilt 478 sayfa) yayımlanan bu roman değerlendirilirken edebî eserin kendi başına bir bütün olduğu görüşünden hareketle, eseri oluşturan unsurlar ve birbirleriyle olan münasebetleri ele alınmıştır.

Folklorik unsurlar ve kültürel değişim konusuna geçmeden önce *Şeytanat* romanını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

I. Kitap: “Mukaddime” başlığı altında “İbrahim Suresi” 22. ayet ile başlamakta ve 33 bölümden oluşmaktadır. Bu ilk kitapta karakterlerin tanıtımı yapılmakta ve olay örgüsü kurulmaktadır.

Roman başkahramanın annesi ve babasının hastahaneye gittiği gece gizli servis adamlarının kapılarına dayanması; “halk düşmanı”nı yani Esedbek’in babasını almaya geldikleri 31 Aralık 1949’da başlıyor. Esedbek’in kardeşi Semender’in açlık ve soğuktan ölüşü, annesinin aklını kaybetmesi, okulda öğretmeni ve arkadaşlarının “vatan hainin çocuğu” suçlamalarına maruz kalışının çocuk ruhunda yarattığı fırtınalar üzerine şekillenmiş bir hayat tablosuyla karşılaşınız. 1958’de Esedbek’in, Haydar yani Kesekpalvan ile tanışıp dost olması, 1960’da 13 yaşında bir çocuk olan Mahmut yani Çuvrındı’yı da aralarına alarak kumar ve hırsızlıkla adım atılan yeraltı dünyası ve bu kişilerin bir gün Özbekistan’ın en önde gelen mafya lideri ve ortakları olarak karşımıza çıkmasıyla sonlanan ilk kitap. Bu üç karakterin ortak yanı toplum tarafından itilmiş anne veya babalara sahip olmalarıdır. Zaman zaman kızı Zeynep etrafında gelişen olaylardan dolayı vicdan azabı duyan Esedbek ne olursa olsun yolundan dönmez.

Romanda Esedbek kadar önemli diğer bir şahsiyet de Elçin’dir. 8 Eylül 1978 tarihinde kumar masasından kalkıp evine geldiğinde karısının cansız bedeniyle karşılaştığı sahneye okuyucuya tanıtılır. Elçin de karısının intikamını almak için yemin eder ve bu duygu onu Çeçen Zelihan’a götürür. Elçin’in, Zeynep’i kaçırmasıyla birlikte romandaki ana karakterlerin hayatı tamamen değişir. Hayat; artık korku ve tereddütlerle dolmuş, intikam başka intikamları doğurmuştur.

“Hakikat = İhanet + Riya (Haset + Aç gözlülük) + Şöhretperestlik = mensepperestlik – Vicdan + İman + Diyanet = 0” bu formül Tarih Enstitüsü’ndeki araştırmacıardan biri olan Enver tarafından ortaya konmuştur. Ceditçilik dönemi üzerine araştırmalar yapan bu gencin çalışmaları hocası Halidî’nin kiskançlığı ve

siyasi açıdan sakıncalı görüldüğü için tumarhaneye uzanan macerası okuyucunun dikkatine sunulur. Roman boyunca, Enver karşımıza bir yandan akli başında bir tarihçi diğer yandan ruhi dengesi bozuk biri olarak çıkar.

Hakikat, tarihi gerçekler, hali hazırda yaşananlar, üniversite ve buna bağlı olarak eğitim sistemindeki aksaklıklar, rüşvet, adam kayırma olayları ve güvensizlik duygusu akıl hastanesine iki defa tıklan ve sonrasında da kendini asan Enver'in ağzından anlatılmaktadır. Enver'in annesi İhtiyar Risalet, kendisi gibi üniversitede araştırma yapan karısı Hanzade, çok başarılı bir âlim ama kimlik konusunda problemlili ağabey Habib Settarov ile diyalogları dikkat çekicidir. Enver'in monologları aracılığıyla yazar, Türkistan tarihi ile ilgili okuyuculara bilgiler verir.

10 Haziran 1980 ağabeyinin öldürülme sahnesiyle romana birinci bölümde katılan bir diğer karakter polis müfettişi Zahid Şerifov'dur. Zahid adalet sistemini düzeltmek için bilimle uğraşmaktan vazgeçmiştir. Üç kitapta da suçluları yakalama çabası içerisinde iş ortağı Hemdem ile mevcut sistem karşısında çaresiz kalışı anlatılmaktadır.

Durgunluk dönemi, ardından Yeniden Düzenleme yıllarında Moskova'da ve Taşkent'te yaşanan aksaklıklar, yukarıdakiler hayallerle uğraşırken, aşağıda mafya vb. oluşumlarla bu coğrafyada hayat çekilmez bir hâle gelmiştir. İçki, uyuşturucu, fuhuş, kötü yola itilen kızlar ve erkekler... Masum ve dürüst insanların bu düzen içerisinde ayakta kalma mücadeleleriyle birlikte dini, menfaatleri doğrultusunda kullananların eleştirisinin yapıldığı romanda, "Özbek karısını bırakıp bir Yahudi ile evlenen milletvekili Arzubek şahsında mücessemleşen vatanperverlik kavramı da sorgulanmaktadır. Çeçenlerin karakteristik özellikleri, Özbek-Çeçen ve Ahıska Türklerinin ilişkileri de bu bölümde ağırlıklı olarak işlenen konulardandır.

II Kitap: 26 bölümden oluşmaktadır. Girişte "Müelliften" açıklaması ve "Yasin Suresi" 65. ayete yer verilmiştir. Roman, Esedbek'in sık sık gördüğü bir rüya ile başlıyor. Cemşit'in öldürülmesi, Zeynep'in intihar teşebbüsü ve bebeğini kaybedişi, Enver'in hastaneden çıkıp, Tarih Enstitüsü'ndeki işine dönüşü, değişen zamanla birlikte her şeyin yalnız görünüşte değiştiği gerçeği, Enver'in tekrar tumarhaneye yatırılması ve intiharı tasvir edilmekte. Özel konuların yanında; Fergana'da Ahıska Türkleri ile Özbekler arasında yaşananlar, kardeş halklar arasında son döneme kadar devam eden dostane ilişkilerin bozulması, hapisaneler, rüşvet, din mevzusu, Moskova'da hariçteki Özbeklerden Hudayar ile Esedbek'in buluşması anlatılmaktadır.

III. Kitap: "Hac Suresi ve Yasin Suresi"nden ayetlerle başlamaktadır. 22 bölümden oluşan üçüncü kitapta özel konuların yanında; Esedbek'in hastalığını saklama çabası, Kesakpalvan'ın bunu öğrenmesi ve Esed'in yerine Mahmut'u geçireceğini düşünüp, kendince tedbirler alma uğraşlarını okumaktayız. Esedbek'in

hastalığının modern tıpla tedavisinin mümkün olmaması karşımıza Rahman ağabeyi çıkarmakta. Menzure'nin Almanya'ya oğullarını yanına gittiği ve Almanya'da yaşayan Türkistanlıların tasviri, vatan sevgileri, özlemleri, tarih bilgileri, dine bakışları ve ruh hallerinin tasviri üçüncü kitapta karşımıza çıkan genel konulardan bir diğeridir. Ayrıca 20. yıllardaki sosyal olaylar ve Türkistan'ın Ruslar tarafından işgali tasvir edilmiştir. Yazar, 3 Şubat 1990 tarihi ve Nas Suresi ile romana son noktayı koyar.

IV. Kitap: Araf Suresi 27.-30. ayetlerle başlıyor. Esedbek'in hayatı üzerine kurulmuştur. Yer yer Esedbek'in hayatı ve düşünceleri ifade edilmiş, vicdan muhasebesi yaptırılmış, yaptığı zulümler gözden geçirilmiştir. Esedbek'in Almanya'da yaşayan Türkistanlı iki gelinin ana vatan hayatına bakışı anlatılmaktadır.

Romanda; o ve yaşadığı dönem göz önüne alınarak mafya, muhacirler ve vatan sevgisi, hak ve adalet, eğitim ve bilim adamları, din ve imamların durumu, dostluk, namus ve kadın meselesi ele alınmış; komünizm ve tarihi olaylara da yer verilmiştir. Yakın tarih başlığı altında 1900'lü yılların başlarından günümüze kadar gelen süreçte Türkistan'da yaşanan Rus İstilas, Dükçi İshan İsyanı, Basmacılık Hareketi, Ceditçilik, bağımsızlık sonrası toplum hayatındaki değişimler, özelleştirme, Fergana olayları ve Türkistan'ın birliği meselesi romanın çeşitli bölümlerinde kahramanların hayatları ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Zuhuf suresi 39. ayetle dördüncü kitap son buluyor.

Dört kitapta da yazar ayet ve hadislerle müracaat etmiştir. Ayrıca Ahmet Yesevi gibi Türk büyüklerinin sözlerine, kıssalara, gelin alış, kız çıkarış, çocuğa isim koyma, kötü bir rüya gördüğünde ne yapılacağı gibi âdetlere, şiiir ve halk şarkılarından örneklere yer verilmiştir. Tahir Malik halk hikâyelerinden faydalanarak, yozlaşan Özbek kültürüne okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmıştır.

*Şeytanat'*ta Taşkent, Namangan, Fergana, Kafkaslar, Moskova ve Almanya mekân olarak seçilmiştir. Geniş bir şahıs kadrosu ve uzun bir zaman dilimi içerisinde yazar, zeminde tarih bakımından gerçek bulunan olayları, yeni bir kurgu haline getirmiştir.

2. Üslup Özellikleri

*Şeytanat'*ta yazar olayları bazen kendi anlatmış bazen de kahramanlarını karşılıklı diyalog içine sokarak gösterme tekniklerini iç içe kullanmıştır.

Roman genelinde gözlemlenen anlatım özelliği, betimlemenin en alt düzeyde olması ve konuşma cümlelerinin en üst düzeyde tutulmasıdır. Betimlemeler kısa ve yalın cümlelerden oluşmaktadır. Eserde farklı teknikler de kullanılmasına rağmen daha çok karşılıklı diyaloglardan oluşan bir anlatım tekniği ön plana çıkmıştır.

Yazarın tasvir edici anlatımdan özellikle uzak durması, ayrıntılı fiziksel ve psikolojik çözümlere girmemesi onun anlatımının ve üslubunun en belirgin

özelliğidir. Dört kitapta da sinema tekniğinde var olan bir akış söz konusudur. Bu akışın sağlanması için de romanda kişilerin eylemlerine ve konuşmalarına yer verilmiştir. Böylece tahlil ve tasvirin işlevi eylemlere ve diyaloglara yüklenmiştir. Bu özellikleriyle yazarın romanda kullandığı ve tercih ettiği anlatım sistemi diyalogların yoğunlukta olduğu olay cümleleri ile örülü bir anlatım sistemidir. İlk kitaptan itibaren yazar başarılı iç konuşma örnekleri vermiştir.

Yazarın romanda kullandığı bir başka anlatım tekniği iç çözümleme tekniğidir. Anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demek olan (Tekin 1978: 260) bu tekniğe yazar sık sık yer vermiştir.

Romanda anlatma ve gösterme, iç çözümleme tekniklerinin yanı sıra farklı anlatım tekniklerinin de kullanıldığı görülür. Bunlar romana montaj tekniğiyle giren metinlerdir. Romanın omurgası içine başka türde bir metnin katılması anlamına gelen montaj tekniğine Hikâyeden masala, şirden türkülere yeri geldikçe başvurulmuştur. Eserde yer alan şiir ve türküler roman kişinin psikolojisini yansıtmakta ya da bu forma ihtiyaç hissedilmiş izlenimi uyandırmaktadır.

3. Geleneksel Unsurlar:

Geleneksel yaşamı oluşturan davranış kalıplarının temelinde birçok inanç, âdet ve merasim yatmaktadır. Bu davranışların şekillenmesinde, uygarlık düzeyleri ve dinî inançları belirleyici unsurlar olmaktadır. Özellikle Türk toplulukları arasında konuyla ilgili inanmalar, âdetler ve işlemler arasında pek çok benzerlikler görülmektedir.

Yazar *Şeytanat*'ta folklorik öğeleri başarıyla kullanır. Eski sözlü halk anlatım geleneğinden, halkın sıkça kullandığı özdeyişlerden, deyimlerden faydalanır. Atasözleri, deyimler, halka ait çeşitli söyleyişler, din kaynaklı inanışlar, söylenceler, dualar ve âdetler Tahir Malik'in eserinde önemli bir yer tutar.

Romanda "Âkılan" (Esedbek) lakabı halk geleneğinde uğursuzluk simgesi olarak iyiler ve kötüler arasındaki keskin çizgiyi belirlemek amacıyla kullanılan bir motif görevini üstlenmiştir. Bu lakap romanın sonuna kadar belirli aralıklarla ortaya çıkar ve roman kişilerinin söyleyeceklerini dolaylı yoldan ifade etme aracı olarak yerini alır.

Özbek geleneklerini ve ortaklıkları göstermesi bakımından romanda yer alan folklorik unsurlardan bazıları şunlardır:

Ad koyma:

Türk toplumlarında sıkça rastlanan erkek tarafının isim koyma geleneğine karşı gelen Celil, kızının bebeğine kadim dostu Esedbek'in soğuk ve açlıktan ölen kardeşi Semender'in adını koymak ister. Karısı buna; "Aaa, babası, çocuğa ismi kız tarafı koymaz" dese de "Her tarafta "...bek"ler var, bir tane de "Semender" olsa fena mı olur" diyerek, cevap verir (1. Kitap:113).

Rüya:

Geçmişten günümüze, sultanlardan kullara kadar herkesin öyle ya da böyle etkisinde kaldığı rüyalarla ilgili olarak Menzure'nin kocası Esed'i ; "Kötü bir rüya görünce sokakta bir fakire 7 kuruş sadaka verin. Belalardan korunursunuz" (2 Kitap: 7) şeklindeki uyarısı Türk coğrafyasının tamamında karşılaştığımız ritüellerden biridir.

Namus:

Gelin kızın eve girmesi "... Kapını önünden ta misafir odasına kadar beyaz örtüler serilmiş... Başlarına beyaz başörtüsü örtülmüş gelinler kutlu kademleri ile beyaz örtüye basıp eşiği atladılar. İçeri bir adım atıp eğilip selam verdiler. - Teamül böyleydi, misafirlere, onlarla birlikte mübarek günde yoklamaya gelen ruhlara hürmeten selam verilirdi. Birileri "hayatları tatlı geçsin" niyetiyle gelinlerin başı üzerinden şeker dökerdi. Babası yani Esedbek "hayatları tökin bolsun" niyetiyle para saçardı. Sonra önce gelinlerinin, ardından oğullarının alınından öper. Eğer biri gelip Menzure'ye "Bu dünyaya niçin geldin, niçin yaşadın?" diye sorsa o, "İşte bu mutlu anları görmek için yaşadım" diyeceği kesindi. (4. Kitap: 55)

Bu paragraf Özbeklerin hayatında çok önemli bir yer tutan gelin alma ile ilgili merasimin bir bölümünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Evlilikle ilgili ve bir kadının ömür boyu eşine bağlı kalması düşüncesinin veya inancının özellikle Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan Türk toplumunda olumsuz değişimine Tahir Malik vurgu yapmayı gerekli görmüştür.

Romanda Menzure, Nadire, Nesibe, Kamara vb. namuslu, eşleri karşısında genel olarak alttan alan, onların isteklerine boyun eğen karakterler olarak karşımıza çıkmaktalar. Yazar, Merdane şahsında ahlaki çöküntünün boyutlarını vermeye çalışmıştır. Zeynep geleneksel kadın tipleri ile yozlaşmış kadınlar arasında kalmış ve kısa bir bocalama döneminden sonra; "Erge itaat etmek" denilen ve yazılı olmayan kanunu kabullenerek Cemşit'e duyduğu aşkı saklamayı ve eşi Elçin'e bakmayı tercih etmiştir.

Uğursuzluk:

"Zeynep'in gözünün önüne Cemşit gelip gayri ihtiyari titreyip, elindeki tabağı düşürdü. Tabak düştü ama kırılmadı. Kırıldığına "Gelecek kaza bela buna gelsin", derdi. Şimdi kaza bela neye gelecek?..." (4. Kitap: 426)

Bu düşünce tarzı da Türk halklarında yaygın inançlardandır. Uyuşturucunun etkisiyle utanç dolu anlar yaşayan Zeynep'i annesi, ata anasından gördüğü, duyduğu yolla iyileştirmeye çalışır:

"- Durun, olmazsa... - O, böyle diyerek mutfığa girip, kısa bir süre sonra elinde kibrit kutusu ile döndü. Sonra kutuyu Zeynep'in alına, bağrına bastırıldı. Sonra üç çöpü yaktı, Zeynep'in başının üzerinde döndürdü. Kızından üfleyip söndürmesini istedi. Şimdi ayağa kalk.

O, Zeynep'i bahçeye çıkardı, erik ağacına yaklaştı.

—Şu ağaca sıkıca sarıl. "Allah'ım, derdimi al!" de.

Zeynep söyleneni yaptı.

— Derdin bu ağaç vasıtasıyla toprağa geçecek. Epeyce rahatladın mı?" (3. Kitap:153-154).

Ölüm:

Romanda ölüm ve sonrasıyla ilgili inanç ve uygulamalara baktığımızda geçmişin izlerinin günümüze taşındığını ve Türk toplulukları arasındaki müştereklerden biri olarak varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Ölümle birlikte başlayan ve bir yıl boyunca devam eden defin, taziye ve ölü yemeği pratiklerinin 3, 7, 40 dönemi içerisindeki âdetleri, inançları Özbeklerin itina ile koruduğu *Şeytanat* romanında da yansıtılmıştır.

Romanda sık sık ölüm ve cenaze törenlerine yer verilmiştir. Yazar ölen kahramanlarının ardından bu olaya bağlı olarak Özbek geleneklerini parça parça vermektedir. Mevta defnedildikten sonra mezarlıktan ölünün evine dönülüp yeniden taziyede bulunması ve "*Üye barer*" (eve gidelim) adı verilen ve "*Azage adem aytilmeydi*" (Taziyeye adam çağılmaz) sözünden yola çıkarak merhumun evine gelen misafirlerin hocanın duasının ardından, sofraya oturmaları sonra yine bir dua okunup ve kalkılması geleneğiyle karşılaşırız.

"Aklında, ağabeyinin cenazesinde imam biraz vaaz vermiş; "İslam'da yirmi, kırk, senesi yemeği yok, bi'datlardan uzak durun", demişti, imam. Her şey hemen inanıp kabul eden babası bu söze uymak istemiş ama dayısı; "Vay damat, sizin gücünüz yoksa ben aş vereyim", diyerek kızmış sonrasında babası mahalleli ile konuşup, on beş kilo pirinçle aş pişirtmişti. "Sebzi toğraş" denilen merasime gelen imamı gören Zahid; "O gün öylesine konuşmuş", diye düşündü. Fakat imam uzatılan çayı almamıştı. İmamın sözünü dikkatle dinlediğinde onun; " Birader, imamın sözüne kulak vermeyip, niye cenaze namazı kıldırırsınız" dediğini duymuştu" (4. Kitap: 264).

Yas süresince gerek kadın gerekse erkekler bazı şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Genel olarak kadınlar, erkeklere göre daha uzun süre yas tutarlar. Matem giysilerini giyen akraba kadınlar oyun, eğlence, düğün derneklere eğer ölen gençse bir yıl boyunca; değilse kırkı çıkıncaya kadar katılmazlar. Esedbek'in yakın dostu Çuvrındı'nın ölümünden sonra oğullarının düğün ziyafetini yirmisinden sonraki bir tarihe ertelemesi de bunun bir göstergesidir.

Yine ölüme bağlı olarak "Ruh aç bırakılırsa yaşayanlara zarar verir, onu doyurmak lazım" düşüncesinden dolayı malum günlerde "*is çikariş*" gerekir. Bu durum romanda Esedbek ile Celil'in aşağıdaki diyalogunda da görülmektedir:

"- Celil rüyamda babamı gördüm,- dedi Esedbek, sofrada Fatiha okuduktan

sonra.

–Rüyada ölü görmek uzun süredir görmediğin birisiyle karşılaşacağın anlamına gelir. Özlediğin birileri gelecektir, -dedi Celil.

-Ruhlara ziyafet vermek gerek...” (4. Kitap: 455).

Romanda geçen ayet, hadis ve atasözleri şunlardır:

Ayet-i Kerimeler:

İbrahim suresi 22. ayet; “Hesaplar görülüp iş tamamlanınca Şeytan onlara şöyle diyecek: “Allah size doğru vaatte bulundu. Ben de size bir şeyler vaat ettim, ama sözümden caydım. Doğrusu, benim size istediğimi yaptırarak bir gücüm yoktu. Sadece ben sizi davet ettim, siz de çağırımı kabul ettiniz. O halde beni ayıplamayın, kendi kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Ben, sizin daha önce beni Allah’a şerik yapmanızı da reddetmişim.” Elbette, böyle zalimlerin hakkı gayet acı bir azaptır. Allah’ın hükmü herkes hakkında kesinleşip, cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme girmeye hazırlandığı zaman Şeytan bu nutkunu irat edecektir” (1. Kitap: 5).

Yasin suresi, 65. ayet; Bugün Biz onların ağızlarını mühürleriz; (günahtan ve sevaptan yana) kazandıklarını, elleri Bize söylemekte, ayakları (aleyhlerinde) şahitlik etmektedir (2. Kitap: 6).

Araf Suresi, 27., 30. ayetler; Ey Ademoğulları, şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık. Kimine hidayet verdi, kimi de sapıklığı hak etti. Çünkü bunlar, Allah’ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.

Zelzele suresi, 7., 8. ayetler; Kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa, onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa, onu görecektir.

“Kim ki nefisini hor tutsa, Allah onun kadrini arttırır. Kim ki nefisini izzet kılsa Allah bendeler önünde onu rezil eder” (2. Kitap: 27).

Hac suresi 11. ayet; İnsanlardan kimi, Allah’a bir ucundan ibadet eder, eğer kendisine bir hayır dokunursa, bununla tatmin bulur ve eğer kendisine bir fitne isabet edecek olursa yüzü üstü dönüverir. O, dünyayı kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu, apaçık bir kayıptır.

“Her bir canlı ölümü tadacaktır” (3. Kitap: 279).

“Alak suresi, 6., 7. ayetler; Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar (3. Kitap: 85).

Ali İmran suresi; “Allah yolunda kat olanlara ölü demeyin. Belki onlar diridir. Lakin sizler sezmezsiniz...” (3. Kitap: 318).

Hadis-i Şerifler:

- “el kasasu’l-minel Hak” (2. Kitap: 37; 4. Kitap: 74).
- “Ey âdemoğlu! Eğer sana zenginlik geldiğini sezsen, bil ki, azap-ukubet ve cezası nakd olan günah gelmekte” (3. Kitap:165).
- “İyilik eskimez, günah unutulmaz, Allah-u Teali ebedidir. İmdi ne yaparsan yap. Ameline göre yargılanırsın” (3. Kitap: 271).
- “Âdem zürriyetini ulu kılıp yarattık. Sana (Şeytan’a) ta kıyamet gününe kadar benim lanetimi olacak” (3. Kitap: 271).
- “Dostunu aşırı sevme, güvenme gün gelir, düşman olursunuz. Düşmanına da aşırı düşmanlık yapma, günü gelir dost olursunuz” (3. Kitap: 285/ 4. Kitap: 301).
- “Vatan sevgisi imandandır” (2. Kitap: 53).

Atasözleri:

- “Otin yanib, kül qâlibdi” (1. Kitap: 134).
- “Özi ekkan daraxtning mevasini özi yedi” (1. Kitap: 191).
- “Kuyavni payğambarlar siylabdi” (1. Kitap: 198).
- “Şamâl bolmasa, daraxtning uçı kimirlamaydi” (1. Kitap: 243).
- “Âdamlarning âgzigâ elak tutib bolmaydi” (1. Kitap: 244).
- “İtning fe’li egasiga ma’lum (1. Kitap: 246/ 4. Kitap: 400).
- “İşki yok eşşak, dardi yok kesak” (1. Kitap: 253).
- “Eski hâmmâm, eski tâs” (1. Kitap: 261).
- “Vatani yoqning imâni yoq” (1. Kitap: 282).
- “Qorqqan âldin muşt köterar” (1. Kitap: 325).
- “Oxşatmasdan uçratmas rast” (1. Kitap: 325).
- “Çıkmagan cândan ümid” (2. Kitap: 8).
- “Ânangni qâzi ursa, dâdingni kimga aytasan” (2. Kitap: 43).
- “Bâşga tüşganni köz körar ekan” (2. Kitap: 114).
- “İş yürışmasa, atala tiş sindiradi” (2. Kitap: 155).
- “Körpaga qarab âyaq uzatavering” (2. Kitap: 172).
- “Eşakni yoqlasang kulâgi körinadi” (2. Kitap: 175).
- “Hökizning ölgisi kelib, bältadan toymas (2. Kitap: 231).
- “Xâtin kişining makri kırq tüyaga yük boladi (2 Kitap: 247).
- “Günacin közini süzmasa, buqaça arqânini üzmaydi” (3. Kitap: 59).
- “Yavni ayagan yara yer, kaltagini sara yer” (3. Kitap: 61).
- “Kizil âyak kelib, kızıl yüzdan cüdâ kıldı” (3. Kitap:117).
- “Piçâqni âldin özingga ur, âgrimasa birâvga ur” (3. Kitap: 128).

- “Áta râzı - Xudâ râzı” (3. Kitap: 148).
“Puling bolsa xaltada, yallâ kıling Yalta’da” (3. Kitap: 174).
“Tulaga öz samâvari bilan bârilmaydi” (Rus atasözü 3. Kitap:174).
“Arpa buğday âş boldi, âltin- kümüş tâş boldi” (3. Kitap: 293).
“Baxt vâdisiga baxtsizlik sahrâsıdan ötib bâriladi” (3. Kitap: 295).
“Özige yaraşa, oxşatmasdan uçratmas” (3. Kitap: 303).
“Ámadli ádamning xorâzi xâm tuxum kıladı” (3. Kitap: 347).
“Bemaza kıavunning uruđi köp bolar (4. Kitap: 4).
“Korqqan, âldin müşt kötârâr” (4. Kitap: 22).
“Karğa karğaning közini ço kımaydı” (4. Kitap: 38).
“Gadâning düşmani gadâ boladi (4. Kitap: 114).
“Mâl tekin kelsa dil beram boladi” (4. Kitap:137).
“Ákmasa xâm sây yaxşı, bâkmasa xâm bây yaxşı” (4. Kitap:177).
“Tün zulmati muvaqqat, kıalp zulmati abadiy” (4. Kitap:453).
“İştânsızning hadigi çöpdan” (4. Kitap: 235).
“Xâtinning gapiga kıulâk sâlu teskarisini kııl” (4. Kitap:84).

Deyimler:

“Çuçvarani xâm sanamang” (3. Kitap: 175).

Yazar, özellikle bağımsızlıktan sonra Özbekistan’da yükselen bir değer olan İslami değerlere yozlaşmanın önüne geçmek için yer vermiştir. Ayrıca yukarıda yer alan geçmişten günümüze varlığını koruyan atasözü ve deyimler de bu amaç doğrultusunda romanda yer almıştır.

4. Sonuç

Ekonomi, kültür ve sosyoloji alanındaki değişimler, bağımsızlık sürecine bağlı olarak son yıllarda ivme kazanmıştır. Buna bağlı olarak kültürel alanda gerçekleşen değişim ve gelişmeler çeşitli platformlarda ele alınmakta, araştırma ve incelemeler yapılmaktadır. Türk milletinin kültürel gelişim sürecinin yorumlanmasına katkı sağlamayı amaç edindiğimiz bu yazıda Tahir Malik’in ayet, hadis, kıssa, atasözü ve deyimlerle daha çok toplumu eğitime, kaybolmuş ve kaybolmaya yüz tutmuş değerleri canlandırma gayreti içinde olduğu saptanmıştır. Bu yüzden *Şeytanat* zaman zaman roman olma özelliğini yitirerek bir ahlâk kitabı görünümünü kazanmıştır.

Bir ulusun kültürü, o ulusu ulus yapan temel değerlerin tümünü kapsar ve bölünmez bir bütündür. Bu bütünün herhangi bir noktasında oluşacak bir yozlaşmanın, inanılmaz bir hızla bütünün diğer noktalarına ve giderek tümüne bulaşması kaçınılmazdır. Ne yazık ki uzunca bir süreden beri Özbekistan da böyle

olumsuz bir süreci yaşamaktadır. Bu da yazarları özellikle didaktik anlayışta eserler vermeye yönelmiştir. *Şeytanat* romanında toplumdaki sosyal değişmenin aile düzeninin, daha doğrusu kadının bozuluşu boyutunda verilmesi dikkatleri “aile ve kadın” kavramları üzerine yöneltir. Şiddet, müstehcenlik, karamsarlık, özenti Türk kültüründe saygıdeğer bir konumda olan anne, kız kardeş veya eş olarak hürmet edilen kadının cinsi bir obje haline getirilmesi sosyalist dönemde millî kültüre vurulan darbenin kapitalist dönemde de hızını arttırarak devam ettiğinin göstergesidir. Geçmişteki Rus okullarında verilen eğitimle, yani geçmişi karalama ve değerleri hor görme politikalarına karşılık, günümüzde Batıya kr krne hayranlık kültürel değişimde, daha doğrusu yozlaşmada önemli bir rol üstlenmiştir.

Kaynaklar

- MALİK T. (1998): *Şeytanat I*, Taşkent: Şark Neşriyat-Matbaa Konserni Baş Tahririyatı.
MALİK T. (1998): *Şeytanat II*, Taşkent: Şark Neşriyat-Matbaa Konserni Baş Tahririyatı.
MALİK T. (1998): *Şeytanat III*, Taşkent: Şark Neşriyat-Matbaa Konserni Baş Tahririyatı.
MALİK T. (2001): *Şeytanat IV*, Taşkent: Şark Neşriyat-Matbaa Konserni Baş Tahririyatı.
TEKİN M. (2003): *Roman Sanatı*, 2. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Fatma Açık

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eęitimi Bölümü
Adres: Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eęitimi Bölümü
Beşevler ANKARA/ TÜRKİYE
e-posta: fatmaacik1@yahoo.com
fatmaacik1@gazi.edu.tr

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 5 Şubat 2008
Yayına kabul edildiği tarih: 10 Mayıs 2008
E-yayın tarihi: 15 Aęustos 2008
Çıktı sayfa sayısı: 11
Kaynak sayısı: 5